

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. [Електронний ресурс]. URL : <http://zakonl.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
4. Цивільний процес України. Академічний курс : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч.закл.] ; за ред. С. Я. Фурси. К. : Вид. Фурса С. Я. ; КНТ, 2009. С. 610.

Владислав Віталійович Ткаченко – студент I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Катерина Сергіївна Науменко** – заступник директора – начальник відділу навчально-методичної роботи Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доцент кафедри юридичних дисциплін, кандидат юридичних наук

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК ПРЕТОРСЬКОГО ПРАВА

Римське право за рівнем правових норм на сьогоднішній день має найбільше значення у романо-германській правовій системі. Передумовами появи римського процесуального права була республіканська форма правління з її правовою структурою магістратів: спочатку консули, а потім претори. Але розвивалося воно завдяки активній діяльності преторів. Саме з цих причин римське процесуальне право в юридичній науці стало називатися преторським правом.

Преторське право виникло і розвивалося завдяки прогалинам, що існували в законі. Коли приватна особа зазнавала збитків і не могла добитися їх задоволення шляхом подачі цивільного позову, посилаючись на яку-небудь норму цивільного права (*iuris civilis*), вона могла звернутися до претора за допомогою. Він, у свою чергу, керуючись необхідністю зберегти суспільний мир і порядок, втручався у сферу цивільних відносин. У римській державі сформувалися і діяли дві правові системи: цивільна і преторська. Такий юридичний дуалізм виник у період республіки, коли поряд із звичайним правом та нормами закону джерелом права стали також і едикти магістратів.

Едикти – це публічні проголошення консулами, преторами та іншими посадовцями, які посідали свої посади після обрання, правил, якими вони мали керуватися у судочинстві (1).

Найважливіше значення мали преторські едикти, оскільки в руках преторів зосередилось судочинство. Термін їх чинності визначався терміном особи на посаді претора (1 рік). Кожен новий претор брав до уваги едикти своїх попередників, забезпечуючи тим самим наступність у праві. Римські закони, які вже не відповідали новим суспільним відносинам, втрачали свою чинність саме завдяки діяльності преторів.

Преторський едикт фактично скасовував норму закону, яка не відповідала та не могла задовольнити нові потреби суспільства.

Претор, керуючись справедливістю, міг внести зміни в закон у процесі його застосування.

Як правило, претор, вислухавши сторони, що висловлювали як вони бачать вирішення справи в усній формі, складав письмову формулу юридичної природи спору і направляв її до суду. Таким чином, не сторони формулювали юридичну суть спору, а претор. Цим полегшувався доступ до суду різних верств населення. Така процедура пізніше стала називатися формулярною. Преторські позови, як правило, формувалися у вигляді едиктів з відповідною формулою. Але у кожному конкретному випадку претор міг, керуючись справедливістю, подавати нові позови, спираючись на нові формулювання.

На думку відомого дослідника римського права І. Покровського «фактично преторський едикт функціонував як нормальний і міцний кодекс – а це було найважливішим для обігу, який не має справи з юридичними сутностями і юридичними конструкціями», а тому преторське право «за юридичною сутністю своєю залишалось лише системою адміністративно-регламентованого факта» (2).

Повністю погодитися з такою характеристикою преторського едикту не є доцільним, адже якщо кодекс – це юридична конструкція, яка не могла реагувати на зміни, що відбувалися у суспільстві, то преторські едикти постійно змінювалися, реагуючи на зміни у відносинах між людьми. Беручи до уваги це, претор, видаючи едикт, фактично їх легітимізував, а розглядаючи кожен конкретний факт, він сприяв розвитку нових відносин. Керуючись здоровим глуздом і справедливістю, він створював нові норми, які, виконавши свою функцію, зникали назавжди. Будь-який цивільний процес перед фактичним розглядом справи мав початися з претора, який визначав предмет спору і розгляду. Він же встановлював рамки, у яких мали діяти сторони і суддя. Тим самим претор із виконавця закону перетворювався у того, хто здійснював його контроль. Видавати претор міг будь-яку кількість едиктів. Проте перший едикт, який претор оприлюднював був для всіх однаковим: в ньому містилися головні преторські нововведення у сфері юрисдикції, а також правила, якими мав керуватися претор, здійснюючи судочинство.

Виходячи із цього, можна стверджувати, що преторське право виникло у зв'язку із його судовою діяльністю в Стародавньому Римі, та необхідністю постійного розвитку правової сфери. Розширення цивільного обігу сприяло зміцненню влади преторів. Так склалося, що життя вимагало, щоб претор не лише дотримувався закону, заповнював в ньому прогалини, але й виправляв його. Там, де виникали протиріччя між старою нормою права і вимогами нової доби, претор надавав перевагу суспільній правосвідомості, яка і була двигуном преторського

права. Його рішення, які протирічили закону не були неправомірними, адже вони відповідали новим потребам суспільних відносин і цивільного обігу.

Взагалі преторське право було наслідком життєвого досвіду і необхідності, яке давало можливість врегулювати суспільні і особисті протиріччя мирним шляхом. Щорічне підтвердження або не підтвердження в едиктах преторів тих або інших норм, було гарантією майже п'ятсотлітнього спокою в римському праві. Римські громадяни добре розуміли, що право і справедливість у державі могли забезпечити лише органи влади, що мали авторитет серед населення, а тому і наділяли магістрат належними повноваженнями.

Література

1. История государства и права. Под ред. проф. Галанзы П. Н. и доц. Жидкова О. А. в 2-х томах. Т. 1. с. 241.
2. Покровский И. А. Право и факт в Римском праве // Римське право в університеті Святого Володимира. У 2-х книгах. Книга друга. Київ, «Либідь», 2010. с.32.